

Új stratégiák mentén

Cigányokról – másképpen

Nógrád megye számára – egyéb szempontok figyelmen kívül hagyása mellett is – legalább két okból fontos a Boreczky Ágnes által szerkesztett *Cigányokról – másképpen* című tanulmánykötet, amely címében új megközelítési módot sejtet, alcímében – *Tanulmányok az emlékezetéről, a családi szocializációról és a gyerekek kognitív fejlődéséről* – pontosan kijelöli az elemzések terét, három metodológiai mezejét. Egyfelől a legutolsó statisztikai felmérés alapján országosan Nógrád megyén belül legmagasabb a cigány etnikum aránya, vagyis minden cigányságot érintő kérdés itt kiemelt fontossággal kell, hogy bírjon, másfelől a kötet több tanulmánya is közvetlen vagy közvetett módon hivatkozik a 2005 óta az ELTE Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ által irányított, három településen végzett kutatására, melynek egyik helyszíne Szécsény kistérség, illetve Magyargéc. Mindezen túl, a szerkesztővel közösen jegyzett *Előszó* társszerzője, és a kötetnyitó *Közösség és emlékezet* című, antropológiai ihletettségű tanulmány írója, Romano Rácz Sándor szintén a cserhádi Magyargéc szülöttje. Kézenfekvő tehát, hogy beszéljünk róla.

Az *Előszó*ban megfogalmazott cél – hogy „finomítsák” „a cigányokról szóló diskurzust”, pontosítsák azt a képet és eloszlassák azt a hiedelmet, amelyből a többségi társadalom cigányokkal kap-

csolatos előítéletessége táplálkozik – örvendetes, hiszen a sztereotipizálás fölerősödésének korszakát éljük. Miképpen Neményi Mária Láng Juditnak adott interjújában (*Ördögi körök*) kifejti, az előítéletesség „nem tud lényegi kárt okozni, ha nincs olyan helyzetben, hogy ezt megtehesse. Vagyis,

ha nincs intézményes és strukturális háttér, ami fenntartja, táplálja és megengedi, akkor tulajdonképpen az előítéletesség csak egy pszichológiai jelenség, [...] nincs közvetlen hatása. Akkor van baj [...], ha az előítéletességnek strukturális támasza is van.” Az ez irányú kutatások eredményeiből tudjuk, az előítéletesség évtizedek óta éppen a felsőoktatásban részt vevő hallgatók, azaz a „leendő” értelmiségiek, döntéshozók körében legerőteljesebb. Ezért minden, szakmai megalapozottsággal bíró, stigmatizáció enyhítését szolgáló mű fontosságát nem lehet elégszer hangsúlyozni.

A könyv három fejezete két-két művet foglal magában. A *Közösség, múlt és emlékezet* című első írása, a fent említett Romano Rácz Sándor-tanulmány különbséget tesz a történelmi, azaz írásban rögzített, időpontokhoz kötött, és az archaikus, vagyis személyes tapasztalaton alapuló kollektív, kommunikációk során fenntartott emlékezet között. Míg az előbbi tényei az idő előrehaladásával növekednek, az utóbbi viszonylag állandó elemszámmal rendelkezik,

hiszen „[m]inden ilyen emlékezési tér három nemzedéket foglal magában” (18.), így az elemek egy része nemzedékenként cserélődik. Az eszerint működő kultúrában a „rituális cselekvések időben, helyben és megvalósítás módjában történő pontos ismétlése garantálja a folytonosságot, a csoportidentitás megszilárdulását” (21.), másfelől a sokszínűséget. „Ha a folytonosságot biztosító elemek közül egy is megsérül, a folytonosság megszakad, a kultúra összeomlik, leépül, vagy szerencsés esetben átalakul” (21–22.). Csányi Vilmos nyomán a csoportképzés öt jellegzetességével számol: „1. közös eszmék, 2. közös akciók, 3. közös konstrukció, 4. hűség, 5. transzformáció” (29.). Majd egy gyakorlati példán keresztül bemutatja szülőfaluját és a szomszéd községek roma közösségeinek kapcsolatrendszerét, amely mind a foglalkozást, mind a házasságkötést szabályozta az elfogadások és az elutasítások gyakorlattá tételével. Véleménye szerint a XX. századi „asszimilációs nyomás egyik meghatározó következménye a csoporthatárok leépülése volt, s ez természetes módon hozta magával a tabuk és a rituális cselekvések elmaradását” (38.); „lényegében ezzel zárult le a hagyományos közösségi struktúra felszámolódása” (40.), ugyanakkor az integráció nem következett be, a rendszer-váltást követően a többségi társadalom „roma kultúrához kapcsolódó szabaddvegyértékei” (37.) megszűntek. Mind ezen folyamatok következményeként „új típusú, [a korábbiaknál] súlyosabb konfliktusokra kell számítanunk” (37.).

Szintén a fejezet részét képezi Horváth Kata „Az életed kell nekem!” – *A jóslás mint élettörténeli elbeszélés* című írása, amely egy dialógus létrejöttének és működésének, fejlődésének ábrázolásán keresztül igyekszik bemutatni,

miképpen változik az egyes résztvevők pozíciója az együttlétek során, hogyan szövődik a személyes tapasztalat a jóslás mechanizmusába, s teszi azt reálissá. A szerző és a jó között kialakuló bizalmi viszony „bizalom- és gyanakvás-történetek” során jön létre. Ezt hivatott ábrázolni az értelmezés és a kutatási napló szövegének váltakoztatása, e kettős narráció.

A *Családi szocializáció* kérdéskörét vizsgálja a második rész két tanulmánya, amelyből az elsőt a kötet szerkesztője, Boreczky Ágnes jegyzi *Cigány családok a feltorló időkben* címmel. Bevezetőjében kijelöli a cigány identitás realizálódásának terét, a női–férfi szerepek fontosságát, a házasság–család alapintézménye és viszonyrendszere társadalmon belüli helymeghatározó funkcióját. Hangsúlyozza, hogy a cigány „közösség szemében a gyerek avatja a férfit és a nőt családdá” (80.), ezért kiemelkedően fontos a család és a szocializáció komparatív vizsgálata. A roma identifikáció alapvető elemeinek kijelölését követően az ebből adódó kapcsolatrendszeri sajátosságokat veszi számba, ráirányítva a figyelmet arra, hogy körükben is leépülőben vannak a rokoni kötelékek. Majd a gyermek családon és cigányközösségen belüli megkülönböztetett helyének hangsúlyozása után megpróbálja elméleti megfontolások és eredmények mentén meghatározni a cigány specifikumot, amelyre „[m]inden vonatkozásban *számtalan variáció és képlet* létezik” (89.). Kiemelt szerepet tulajdonít a „történeli-társadalmi tér tágításának”, ami „nagy számú utód vagy házasság révén [valósítható meg], illetve úgy, hogy a földrajzi mozgással, valamint a kulturális tőke felhalmozásával a család által bejárt/bejárható helyek és pályák száma szaporodik, és a mindezek által is reprezentált

szimbolikus tér nő” (89.). Ennek bizonyítása érdekében élettörténet-konstrukciókat idéz. Ugyanakkor a hagyományos endogám családszerkezeteknél lassú változást figyel meg, megállapítja, hogy „a társadalmi tér iskoláztatás révén történő növelése *korántsem tipikus*” (108.), a család-rokonság kötelékéből való kilépést tilalmak övezik, szakmaválasztáskor az újonnan felnövő generációk „a hetvenes évek vidéki boldogulási stratégiáit követik” (131.). Vizsgálja az ünnepeket, a hagyományátörökítést, az identitásképzést. Arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a „roma családok átalakulásának alapfolyamatai nagy időeltolódásokkal ugyan, de *lényegében nem különböznek a nem roma családokban végbemenő változásoktól*” (139.).

Károlyi Júlia *...hanem az életnek...* című írásában az északkelet-magyarországi Horenykán végzett terepkutatása tapasztalatait foglalja össze, és az ebből levonható következtetéseket ismerteti. Tanulmánya erénye, hogy nem a többségi társadalom intézményei – és azok elvárásai –, valamint normái, hanem egy konkrét család mindennapjai és kapcsolathálója felől próbálja megérteni a cigány gyerekek családi szocializációját. Esetleírásai plasztikusan ábrázolják a felnőtt életre való felkészítés roma specifikumait. Az antropológiai szakirodalommal egybehangzó véleménye szerint a kötetlen életrend a gyors helyzetfelismerést és döntéshozási képességet szolgálja, amely előítéletektől terhelt környezetben nélkülözhetetlen a sikeres gazdasági tevékenységhez. Nem a felhalmozott anyagi javak, hanem „a rokonsági csoport és a helyi közösség szolidaritása jelenti az egzisztenciális biztonság igazi alapját” (177.).

A *gyerekek kognitív fejlődése* című harmadik részben Nahalka István A *roma gyermekek kognitív fejlődése* című

tanulmányában arra a kérdésre keresi a választ, hogy „van-e bármilyen sajátos abban, ahogyan a roma gyermekek kognitív fejlődése zajlik?” (187.). Mivel úgy látja, az értelmezési keret hatással van a kutatási adatra, és a cigányokra vonatkoztatottan az esélyegyenlőtlenség és a hátrányos helyzet kulcsfontosságú fogalmak, ezek nevelésszociológiai átgondolását végzi el. Vélekedése szerint az iskola „az új generációt mintegy »belenöveszti« az egyenlőtlenségeknek azokba a rendszereibe, amelyek a szülők korosztályát is jellemezték” (189.). Nem ért egyet azzal az általánosnak tekinthető nézettel, hogy a gyermekek otthonról hozzák magukkal a hátrányos helyzetüket. „A hátrányos helyzet akkor jön létre, amikor az iskola előnyben részesít bizonyos értékeket, normákat, viselkedésmódokat, magatartásokat, tudásokat, attitűdöket, ismereteket, képességeket és készségeket.” (192.) A hátrányos helyzetet maga az iskola hozza létre. Szintén fontos tényezőként vizsgálja a szegregációt, mint „a hatalmi viszonyokba kódolt folyamatnak az eredmény[ét]” (198.), amely megnehezíti a roma tehetségek kiemelkedését. Egy döntően kvalitatív eszközökkel történő kutatás eredményeinek ismertetésén keresztül bizonyítja, hogy „a roma gyermekek természettel kapcsolatos elképzelései, tanulási folyamataikat meghatározó tudásrendszerei nem különböznek lényegesen a nem roma gyermekek hasonló tudásrendszereitől” (201.). Nahalka budapesti, magyargéci (Nórgád) és ópályi (Szabolcs-Szatmár) iskolások körében végzett vizsgálatok eredményeit vetette össze. Írásában ismerteti az egyes kérdéseket, az azokra adott válaszok lokális és „faji” eloszlását, valamint egyes esetekben a korcsoportos eltéréseket is. Az elemzések során arra a következtetésre jut, „[m]intha a

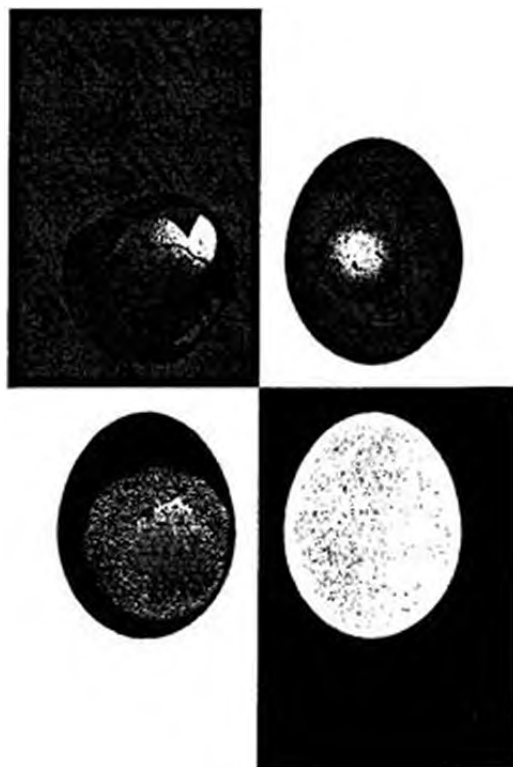
roma tanulók jobban vonzódnának a gyakorlatiasabb kérdésekhez közelebb álló, azok megválaszolását jobban segítő háttértudás konstrukciójához” (226.).

A kötet utolsó, Lukács István *Tanulási stratégiák és stílusok* című tanulmányában úgy véli, ma, Magyarországon a roma gyerekek iskolai kudarcaival kapcsolatosan a szakirodalomban két domináns nézet uralkodik. Az egyik a szociális peremcsoportozásból, a másik az előítéletekből vezeti le a sikertelenséget. Ezekről a rendszerszintű megközelítésekől elszakadva „arra tesz kísérletet, hogy az *iskolai eredményesség és a tanulók tanulási stratégiái, tanulási stílusai* között keressen összefüggéseket” (245.). Ennek vizsgálatához budapesti, budaörsi és magyargéci mintát választ. A feladatlapok eredményeit összeveti, majd összefüggést keres a szülők iskolai végzettsége és munkájának jellege, valamint a tanulók tanulási stratégiájának – amelynél meghatározó

a kultúrából adódó elsajátítási folyamatok különbsége – eredményessége között. Bizonyos tevékenységek esetén szignifikánsan magasabb teljesítményt mutatott ki a cigány tanulókra vonatkozóan. Végül arra a következtetésre jut, „hogy veszélyes kritikátlanul átvenni azokat a megállapításokat, amelyek a cigány tanulók szókincsét és teljesítőképeségét eleve gyengébbnek tekintik, mint nem cigány társaikét” (266.).

A tanulmánykötet olvasójaként azt gondolom, üdvözlendő az a felfogás, amely a fent sorra vett írások jellemzője: az, ahogyan a gyűlöletbeszéddel szemben a „másik” megértésére és elfogadására, elfogadtatására buzdít. A címében is megmutatózó – a magyar társadalomkutatói gyakorlattól eltérő, de arra folyamatosan reflektáló – szemlélete miatt nélkülözhetetlen irodalom a pedagógusok és a cigány kultúrát kutatók számára.

(Gondolat, Budapest, 2009)

*„Gyűjtsük össze és őrizzük emlékeinket,
nehogy végleg elvesszenek, s ezáltal is
üresebb legyen a múlt, szegényebb a
jelen, kétesebb a jövő.”*

(Ipolyi Arnold)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A „Hétszáz éves Baglyaskő vára – Salgótarján” rendezvénysorozat keretében az emlékbizottság és a Palóc Parnasszus – élő, irodalmi újság – szerkesztősége támogatásával

**„Velünk élő történelem”
címmel pályázatot hirdet.**

Baglyaskő várát 1310-ben említették először oklevélben. A kettős bazaltkúp és a Kacsics nemzetség által köréje épített vár, feltehetően útelőőrző erősségként és hatalmi szimbólumként, fontos szerepet töltött be a XIII. és a XIV. század fordulóján. A 700 éves kerek évforduló alkalmat ad arra, hogy jobban megismerjük Salgótarján és környékének történelmét. Művészi eszközökkel is felidézzük a Kacsics birtokhoz tartozó várak – Baglyaskő, Füle, Somoskő, Zagyvasó, Hollókő, Sztrahora, Salgó, Szécsény – emlékét, a régmúlt időket. (További információ a www.baglyasalja.hu weboldalon.)

A pályázatra rövid irodalmi műfajú alkotásokkal – dal, vers, elbeszélés, mese, stb. – lehet nevezni. Maximális terjedelem 15 flekk (1 flekk 1350 karakter).

A pályamunkákat 3 példányban, jelíggel ellátva (feloldását zárt borítékban)

2010. december 31-ig

lehet benyújtani a Palóc Parnasszus Szerkesztőségének címére

(3100. Salgótarján, Fő tér 5.).

A borítékra kérjük ráírni: Pályázat 700.

A pályázatot szakmai zsűri bírálja el.

A pályázat díjai:

- I. 30 000 Ft + értékes egyedi emléktárgy
- II. 25 000 Ft + értékes egyedi emléktárgy
- III. 20 000 Ft + értékes egyedi emléktárgy

Eredményhirdetésre 2011. januárjában,

a Magyar Kultúra Napja salgótarjáni ünnepségén kerül sor.

Hétszáz éves Évforduló Emlékbizottsága Palóc Parnasszus Szerkesztősége

A pályázat médiapartnere a Palócföld folyóirat.

